

УДК 340.12

ANARCHIST CURRENTS IN CHINA THREE KINGDOMS**АНАРХІСТСЬКІ ТЕЧІЇ В КИТАЇ ПЕРІОДУ ТРИЦАРСТВА****Sukhonos V.V. / Сухонос В.В.***d.l.s., prof. / д.ю.н., проф.*

ORCID: 0000-0002-9058-5182

*Sumy State University, Sumy, Rymsky-Korsakov, 2, 40000**Сумський державний університет, Суми, Римського-Корсакова, 2, 40000***Bondarenko M.O. / Бондаренко М.О.***Sumy State University, Sumy, Rymsky-Korsakov, 2, 40000**Сумський державний університет, Суми, Римського-Корсакова, 2, 40000*

Анотація. У статті проведено аналіз даосизму як першооснови ідей анархізму. Особливу увагу звертає на ідеї гармонійності світу та індивідуальної свободи. На прикладі повстання жовтих пов'язок, що було викликано кризою державного управління в Китаї та зростаючою владою імператорського двора та придворних євнухів, автор досліджує практичну реалізацію анархічного суспільства в період повстання, а також реалізацію ідей даосизму. Аналіз трактату Тайїніцзин дозволяє прослідкувати зародження ідей повстання та порівняти повстання жовтих пов'язок, з повстаннями інших анархістів більш пізніх періодів історії. У статті автор дійшов висновку, що в період Трицарства, в Китаї мали місце анархічні утворення.

Ключові слова: жовті пов'язки, анархізм, анархія, Трицарство

Вступ.

Дослідженню теми анархічного суспільства у вітчизняній науковій літературі приділялася неналежна кількість уваги, особливо через подекуди досить просте, але в той же час неправильне розуміння поняття анархії як суцільного безпорядку та беззаконня, що свого часу насаджувалося у період існування радянської влади. Подібне уявлення також є характерним для свідомості більшості населення нашої держави, що також є однією з причин важливості детальнішого дослідження питання анархії та анархічного суспільства, особливо у рамках розвитку міцного громадянського суспільства в Україні, як базису та головної умови існування демократичного суспільства.

Під поняттям анархії слід розуміти перш за все відсутність будь-якого державного апарату, що керував би суспільними відносинами, на противагу йому, на перший план виходить саме розвинене громадянське суспільство, що перебирає на себе функції регулювання відносин у суспільстві. Анархізмом же є суспільно-політична течія, що прагне до визволення особистості, та знищення державного апарату, з переданням функцій державного управління широким масам, що формують собою розвинене громадянське суспільство

Основний текст

Ідеї анархії почали зароджуватися в практиках та вченнях Стародавнього Китаю, особливо в період так званих «тисячі шкіл», що розпочався після воєн, що роздирали країну на частини. Розчарувавшись в ідеях монархізму та аристократії, нові погляди брали за основу уявлення про важливість та свободу особистості, її гармонію з навколишнім середовищем та суспільством. Значну роль у даних вченнях відіграє певна традиційність суспільних інститутів, що

значно вплинуло на ідеї мислителів. Класиками філософії Стародавнього Китаю вважають особи Лао Цзи, Конфуція, чії вчення набули найбільшого поширення, особливо в рамках обстоювання гармонії та місця індивіда у суспільстві.

Так, відповідно до трактату «Дао де цзин», всезагальний закон дао вносить порядок у світ сповнений хаосу. Порушення дао призводить до порушення порядку речей. Пізнання дао відбувається через наслідки його дій, а вони виявляються через де — доброчесність, там де вона є, там діє дао [1]. Тобто філософія даосизму орієнтувалася на світовий баланс, що міг виникнути лише за умови суцільної рівності та доброчесності. На противагу аристократії, що в той час сповідувала ідеї конфуціанства, неосвічені низи шукали в даосизмі іншого, їх приваблювали соціальні утопії з рівномірним розподілом майна при суворій регламентації життєвого розпорядку. Ці теорії відігравали свою роль як прапор середньовічних селянських повстань, що проходили під даосько-буддійськими гаслами [2].

«Дао» спочатку означало «шлях», «шлях» усього Всесвіту та порядку устрою світу. «Дао» є тим з чого все живе походить та тим куди все повертається. На початку, «Дао» сформувало Всесвіт та все суще, оточуюче з хаосу. Складовими частинами «Дао» є буття та небуття, що є взаємозалежними. Так, з небуття, що є порожнечою з зародками всього сущого, формується буття. Життя є циклічним та на зміну Ян приходять Інь [3, с. 17-25].

У даоській філософії будь-яка зміна розглядається як спонтанна воля «Дао», притаманна всім речам змінюватися. Воля «Дао» не може бути нав'язана ззовні, вони відбуваються спонтанно. Спонтанність – це головний принцип дії «Дао». Тобто в явленнях даосів, всі діяння мають бути спонтанними. Діяти відповідно до законів Всесвіту, законів «Дао», означає діяти спонтанно та відповідно до своєї істинної сутності. Розуміючи швидкоплинність та постійну зміну, спонтанну волю «Дао», для даосів не існує сталих норм моралі, а отже і різниці між добром та злом. Всі вчинки, що вчиняються мудрецами породжуються спонтанно (відповідно до волі «Дао»), а отже не порушують законів Всесвіту та гармонії. А отже справжній даос, який усвідомив «Дао» не застосовує примус як до себе так і до інших [4].

Шлях «Дао» вчить гармонії всіх частинок єдиного цілого, потенційного та реального та обстоює ідеї відсутності примусу, як з боку інших людей так і з боку держави інституції. У філософії даосизму можна прослідкувати ідеї протоанархізму, що обстоюють свободу кожного з членів суспільства. У порівнянні з філософією Конфуція, Лао Цзи проголошує загальну гармонію всіх частинок Всесвіту, у той час як конфуціанство стоїть на консервативних ідеях розвитку китайського суспільства та обстоює жорсткий авторитарний режим та контроль з боку держави.

Проявом та підтвердженням анархістських ідей в філософії даосизму, можна вважати повстання жовтих пов'язок у 184-204 рр., період Трицарства. Довгий час Китайська імперія Хань процвітала під управлінням вмілих адміністраторів, зокрема таких як Гуан У-ді та Мін-ді. Але політика відсторонення нащадків імператорського трону від державних справ

призводить до поступової деградації імператорського двору, як ефективного адміністративного апарату. Імператор Мін-ді (другий імператор династії Хань) не допустив до управління державними справами свого сина – Чжан-ді. Як наслідок, молодий імператор після смерті свого батька потрапив під вплив придворних. Саме через свою антивоєнну політику Чжан-ді, у 88 році н.е., племена Цзян підіймають повстання, що було придушено в тому ж році. Після смерті Чжан-ді у 88 році, на трон сходять Хе-ді. Через військові кампанії проти кочових племен, реальну владу не себе бере імператриця з династії Доу, що за відсутності Хе-ді замінила адміністрацію на місцях на лояльних її династії осіб. Дана політика посприяла укріпленню влади придворних євнухів. Придушення повстань племен Цзян у 93,98,100 роках н.е., є другим ключовим фактором, що стали причиною повстання жовтих пов'язок [5].

Варто розуміти, що імперія періоду занепаду династії Хань мала досить строкату систему державного управління. Так, до складу імперії входили як васальні князівства, так і провінції, що підпорядковувалися владі імператорського трону безпосередньо. Строката структура державного управління сприяла розвитку корупції серед чиновників, що ніяким чином не обмежувалася, а навіть більше того, підтримувалася імператорським двором. Тож можна стверджувати, що головними причинами повстання жовтих пов'язок стали: концентрація управлінської влади в руках імператорського двору, придушення постійних повстань особисто імператором, строката структура державного управління зі зростаючою корупцією та поборами [6].

Причиною повстання став трактат, що з'явився у середині II ст. н.е. Тайпінцзин, що включає в собі даоські вчення про гармонію Ін та Янь, п'яти елементів: води, землі, вогню, повітря та металу. В ньому описується епоха і методи досягнення вселенського, Великого Миру. Ідеологія Великого Миру була особливо актуальною для китайського суспільства в кінці правління династії Хань.

Відповідно до трактату, знайомий людям світ занурився в страшний хаос, і причиною цього вважалось порушення рівноваги у Всесвіті і суспільному житті. Втрата рівноваги зазвичай супроводжується численними бідами - війнами, епідеміями, пожежами, повенями, неврожаннями. Хаос настає і в системі управління суспільством, при царському дворі, коли правляча династія нестабільна, що трактується як невдоволення Неба. Зло накопичується за багато поколінь, і людство опиняється забруднено гріхами їх предків. Автор, що залишився невідомим, бачить вихід з даної ситуації через внутрішню роботу людини і суспільства з метою зцілення себе, пошуку гармонії, розвитку і перетворення своєю суттю - дао. Допомогти на цьому шляху можуть вчителі послані Небом, Небесні Наставники. У далекій давнині вже була епоха Великого Миру, цю епоху слід відтворити, повернутися до витоків. При цьому правителі повинні діяти разом з учителями даними Небом. Тоді, в епоху Великого Миру, немовлята не вмирали, не було голоду і неврожання, і не було стихійних лих. Однак рівновага була настільки тонким, що лише одне порушення могло призвести до виходу з-під контролю. Прихід здорового правителя, що Його полюбила Небо, припинення злих знамень є умовами

приходу кращої епохи [7].

Саме даний трактат та філософія даосів, стали причиною повстання в 184 р. н.е. повстання жовтих пов'язок. Повстання отримало свою назву через пов'язки, які одягали на себе учасники повстання, що мали жовтий колір. В даосизмі жовтий колір є символом віри, а в даному випадку, він уособлював у собі майбутній прихід Небесного Навставника, що мав проголосити та очолити нові часи.

Одну з найбільших течій повстання очолив проповідник Чжан Цзяо (Чжан Цзюе), що проголосив початок нової ери, адже 184 р. н.е., відповідно до трактату Тайпінцзин припадав на зміну 60 річного календарного циклу, після якого проходить оновлення життєвих циклів. Заклик до повстання Чжан Цзяо розійшлись по всьому Східному Китаю. По всій країні, місцеві жителі почали підіймати власні повстання та одягати жовті кольори на знак підтримки Чжан Цзяо та його братів. Але кожне з таких повстань не мало єдиного центру. Чжан Цзяо хоч і був лідером значного осередку (армія в 360 тис. чол.), але не мав ні влади, а ні контролю над повсталими по всій країні. Більше того, не всі мали єдину ідеологію та погляди. Відомі випадки повстань проти окремих феодалів чи губернаторів [8].

Подібна строкатість в структурі повстання, відсутність єдиного центру, а також ідеологія даосизму, що була в основі всього повстання дозволяють стверджувати, що повстання жовтих пов'язок було одним з прикладів анархічного укладу життя окремо взятих провінцій. Також, варто зазначити, що як і більшість анархічних утворень, повстання жовтих пов'язок не мало чітко визначеної території, і мало регіональний характер. Більшість з них спалахували в окремих містах та провінціях, а згодом придушувались лояльними воєначальниками. За цими ознаками, повстання жовтих пов'язок можна порівняти з Гуляйпільською республікою (Вільною територією) Нестора Махна. Махновщина – це територія на півдні України, що будувалася на ідеях та принципах анархо-комунізму. Дана територія не мала жодної державності та перебувала під захистом Революційної Повстанської Армії Нестора Махна.

Гуляйпільська республіка виникла через неефективний державний апарат, що на той час знаходився в Києві та декларував контроль над південними територіями України. Але, фактично, на місцях виникають нові державні утворення, що декларують приналежність до тієї чи іншої ідеології. У 1917 р. до Гуляйполя повертається Нестор Махно, після ув'язнення. З собою він привозить книги та починає будувати свою «вільну територію» на ідеях анархо-комунізму. Його діяння та любов народу є загальновідомими, а титул «Батько» свідчить не лише про його авторитет, а й про духовне керівництво підлеглими [9].

Як і в повстання жовтих пов'язок, Гуляйпільську республіку очолив авторитетний лідер, що фактично був фактором єднання повсталих. Під час повстання даосів, головною рушійною силою стали селяни, що склали основу армії, як і під час бойових дій в яких приймала участь армія Махна. Досить складно аналізувати суспільний лад на територіях підконтрольних повсталим

жовтим пов'язкам, але відомо, що повсталі вбивали чиновників та місцеву знать, руйнували маєтки та греблі, й зупинялися на цьому [10]. Дослідники даного періоду говорять про хаотичність повстань та їх стихійність.

Висновки.

У даній роботі були розглянуті витoki анархізму в філософії даосизму. Загалом даоське сприйняття світу відповідає ідеям анархічного суспільства, що будується на гармонійному існуванні індивідів в умовах відсутності державності. З такої точки зору, ідеї даосизму є близькими до анархізму, що також підтверджується в період занепаду династії Хань у 184-204 рр. н.е. Ідеологічною основою повстання став трактат Тайпінцзин, що мав у собі даоське бачення світу та закликав до спокою та гармонії. Більшість повстанських рухів закінчувалися після вбивства місцевих феодалів або ж чиновників, що тримали народ соціально-економічних утисках, а зі зростаючою владою імператорського двору, ситуація погіршувалася. Нажаль, зараз неможливо точно вказати, що відбувалося після грабунків та вбивства чиновників та можновладців, але хаотичність та ідеологічна основа повстань дають підстави вважати, що в провінціях звільнених від влади феодала чи імперського чиновника могло виникнути анархічне утворення, що будувало суспільне життя в регіоні на ідеях даосизму. Утім, через придушення значної частини повсталих у 185 р. н.е., та останніх угруповань в 204 р. н.е., точно стверджувати не можна.

Література:

1. Лубський В. І. Релігієзнавство [Електронний ресурс] / В. І. Лубський, В. І. Теремко, М. В. Лубська // Київ : Академвидав. – 2003. – Режим доступу: <https://buklib.net/books/22039/>.
2. *Аппиан. Гражданские войны: Пер. с греч.* [Електронний ресурс] М.: Российская политическая энциклопедия, Селена, 1994.— 416 с.— Режим доступу: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/appian/index.php
3. Лао Цзи. Дао дэ цзин / Лао Цзи. – Санкт-Петербург: Азбука-Классика, 2018. – 135 с.
4. Рухи протесту: спроби протистояння домінуючим ідеологіям [Електронний ресурс] // Тиждень.ua. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://tyzhden.ua/Columns/50/182339>.
5. Denis Twitchett, Michael Loewe (Hrsg.): *The Cambridge History of China. Volume 1: The Ch'in and Han Empires, 221 BC-AD 220.* Cambridge University Press, Cambridge u. a. 1986, ISBN 0-521-21447-5.
6. Захід і Китай: три ери [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2012/12/3/348288/>.
7. Barbara Hendrischke: *The Concept of inherited evil in the Taiping Jing.* In: *East Asian History* Nr. 2, 1991, ISSN 1036-6008
8. Биография Чжан Цзяо [Електронний ресурс] // Люди. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.peoples.ru/state/statesmen/zhang_jue/.
9. Гуляйполе – вільна держава батька Махно Взято з сайту Україна - це

ми! <https://we.org.ua/history/gulyajpole-vilna-derzhava-batka-mahno/> [Электронный ресурс] // WE.ORG.UA – Режим доступа до ресурсу: <https://we.org.ua/history/gulyajpole-vilna-derzhava-batka-mahno/>.

10. Восстание «Жёлтых повязок» и падение империи Хань [Электронный ресурс] // Всемирная История – Режим доступа до ресурсу: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000017/st075.shtml>.

***Abstract.** The article analyzes Taoism as the basis for the ideas of anarchism. Particular attention is paid to the ideas of harmony of the world and individual freedom. The author examines the practical realization of anarchic society during the uprising, as well as the realization of Taoist ideas. An analysis of the Taiping Jin treatise traces the origins of rebellion ideas and compares the uprisings of yellow ties with those of other anarchists in later periods of history. In the article, the author concluded that in the period of Three Kingdom, anarchic formations took place in China.*

***Key words:** yellow bandages, anarchism, anarchy, Three Kingdom*

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Сухонос В.В.

Статья надіслана: 08.04.2020 г.

© Бондаренко М.О.